

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ”
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ “ФЕМІДА”
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

СІМНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ **Правничо-політичні цінності як фактор** **демократичного розвитку України**

Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції

24-25 листопада 2022 р.

КИЇВ

Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова

2023

Редакційна колегія:

- Андрущенко В. П.** ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*співголова Редакційної колегії*);
- Шемшученко Ю. С.** радник при дирекції Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, академік НАН України, академік НАПрН України заслужений діяч науки і техніки України, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Андрусишин Б. І.** завідувач кафедри теорії та історії держави і права, керівник Навчально-наукового центру прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві, академік Української академії історичних наук, академік АН ВШ України, академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Скрипнюк О. В.** директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Пилипчук В. Г.** директор Державно-наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Бучма О. В.** вчений секретар щорічної міжнародної наукової конференції “Юридичні читання”, член правління ГО “Феміда”, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук, доцент (*вчений секретар*);
- Пархоменко Н. М.** завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України;
- Бабкіна О. В.** завідувач кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Вернидуб Р. М.** проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Карнаух А. А.** заступник декана з наукової та виховної роботи соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат політичних наук, доцент;
- Лавриненко В. Г.** проректор з міжнародних зв’язків НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;
- Встрів І. Г.,** проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Гамула І. А.,** проректор з перспективного розвитку та інфраструктури університету, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Корець М. С.,** проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри загально-технічних дисциплін, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Торбін Г. М.,** проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь, доктор фізико-математичних наук, професор;
- Оніщенко Н. М.,** заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
- Євтух В. Б.,** декан соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України;
- Огірко Р. С.,** професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;
- Стеценко В. Ю.** завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;
- Токарчук О. В.** доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, керівник інформаційно-просвітницького центру з прав людини;
- Шитий С. І.,** модератор сайту соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент.

Ч 75 СІМНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правничо-політичні цінності як фактор демократичного розвитку України : матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 24-25 листопада 2022 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. – 142 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють у галузі юридичних, політичних наук тощо.

*О. В. Бабкіна,
завідувач кафедри політичних наук
НПУ імені М. П. Драгоманова,
академік Української академії політичних наук,
доктор політичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
(м. Київ)*

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Активна фаза війни в Україні створила передумови для перезавантаження не лише влади, а й глибинних процесів – трансформації всього спектру суспільних відносин. При цьому війна стала не лише шоком для суспільства, але водночас певним мобілізаційним фактором.

Україна зустріла російську агресію з найкращими позиціями за попередній період, маючи загартовані регулярні Збройні сили, коло союзників, яких є десятки, і які надають Україні економічну, соціальну і, головне, військову підтримку, постачаючи озброєння, запроваджуючи економічні санкції, ізолюють Росію від цивілізованого світу. Але головним, все ж таки, є консолідація, згуртованість українського суспільства, його самосвідомість, спрямованість на досягнення своїх цілей.

Російсько-українська війна стала кульмінацією російсько-українських стосунків останніх десятиріч. Після Бухарестського саміту НАТО 2008 р., отримавши поразку, Кремль спробував зробити ставку на президентські вибори 2010 р., здійснюючи так звану “повзучу контрреволюцію”, змінюючи Конституцію України, готуючи наповнення державних інституцій своїми агентами і розпалюючи ворожнечу навколо проблем історичної пам’яті, мовних, релігійних, регіональних відмінностей.

Однак Революція Гідності стала поразкою для Кремля, що змусило здійснити військову інтервенцію й анексію Криму, частини Донбасу. Україна вистояла, не дивлячись на легалізацію “п’ятої колони” – партій миру, опозиційних платформ тощо.

24 лютого 2022 р. Кремль, не полишаючи своєї надії повернути Україну, зробив нову спробу у вигляді “спеціальної військової операції” – відкритого повномасштабного вторгнення в Україну. Сьогодні у розпалі військових дій, важко уявити собі, яким стане життя після завершення війни. Безперечно перед нами постануть питання внутрішнього устрою.

Враховуючи світовий досвід післявоєнного відновлення [5], можна спробувати виокремити деякі спільні риси та контури навколо перехідного

періоду, без якого неможливим видається повернення до повної демократії у перші повоєнні місяці. Такий перехідний період, як окреслюють фахівці з Українського інституту майбутнього, триває до 2 років [5]. Він пов'язаний з необхідністю подальшої трансформації держави в контексті концентрації ресурсів та керованості процесами відновлення економічної та соціальної інфраструктури. Велика директивна роль держави в економіці буде домінувати протягом певного часу відбудови. Цей процес в політичній історії мав місце у вигляді П'ятої республіки у Франції та в інших країнах, де перезавантаження політичної системи було необхідним для визначення пріоритетів при невеликих можливостях, підвищення керованості соціально-політичними процесами та інших проблемах.

Які ризики виникають при цьому для відносин між владою і суспільством? На наш погляд, ті, що пов'язані зі створенням режиму авторитарної влади, авторитарного режиму, до сутнісних рис якого політична наука відносить: обмеження принципу розподілу влади, часткове обмеження прав і свобод, обмеження в діяльності політичних партій, особливо тих, що загрожують національним інтересам України, посилення силового блоку з огляду на досвід активних бойових дій [3; 6].

Посилення ролі держави у системі аналізу державних ресурсів, відновлення критичної інфраструктури, забезпечення продовольчої та паливної складової, відновлення та будівництво житла, промислових об'єктів, стимулювання експорту, збереження контролю над інформаційним простором України – всі ці завдання пов'язані з посиленням функцій повоєнної держави. Нагальними завданнями держави одразу після стабілізації ситуації в окремих регіонах повинно стати запровадження масових програм зайнятості, працевлаштування для безробітних. Зволікання з їх запуском загрозуватиме негативними соціальними наслідками.

Які ризики існують в цьому об'єктивно необхідному процесі? Які запобіжники нам необхідні? Перш за все, міцні запобіжники від корупції та повернення олігархічного впливу на державний апарат, з одного боку, і небезпеки соціального, економічного та націоналістичного популізму, який може тільки зламати консолідацію та поглибити розшарування суспільства [1].

Щодо українських олігархів, безумовно Україні потрібна реальна деолігархізація, коли власникам найбільших фінансово-промислових груп буде запропоновано “новий суспільний договір” – таку систему співпраці з владою, яка дасть можливість перетворити їх на “великий український бізнес”. У рамках цього суспільного договору держава зобов'язується надавати підтримку та захист інтересів бізнесу та в зовнішній політиці, при створенні нових виробництв та робочих місць, легалізувати інструменти

впливу ФПГ на прийняття політичних рішень, натомість вимагатиме відокремлення великого бізнесу і ФПГ від створення політичних проектів і тіньового лобізму загалом, обмеження власників ФПГ у політичній активності та виведення найбільших ЗМІ з-під їх впливу.

На наш погляд, доведеться вирішити питання про запровадження обмежень та запобігання приватним монополіям та економічним змовам, які руйнували національну економіку впродовж довоєнних років. Тому, як зазначає експерт Фонду “Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва” Петро Бурковський, “шкода, яку завдала війна, така велика, що тільки держава може нести тягар і відновлення економіки. Тому неприпустимо, щоб найбільший вигравш від цього відновлення отримали люди, які десятиліттями виводили мільярди коштів з країни, користуючись своїм впливом у всіх трьох гілках влади... Кожен із довоєнного списку п’ятисот найбагатших українців муситиме взяти на себе відповідальність за відновлення п’ятисот найбільш зруйнованих українських громад. Це буде найкраща і найрезультативніша в історії “амністія капіталів” [2].

У той же час, як зазначає В. Пекар, модернізація української економіки потребує максимальної економічної свободи, “щоб включити творчу енергію мільйонів українців та українок, дати їм стимул повернутися або не виїжджати” [4]. Відбудова ж зовсім не опікується економічною свободою, і це зрозуміло. Відбудова, вказує автор, відбувається швидше за авторитарної влади, але такий підхід унеможлиблює євроінтеграцію, і тим більше модернізацію. Він називає це “стратегічним трикутником”, вибір в якому (відбудова – євроінтеграція – модернізація) визначить обриси процесів найближчого десятиліття та формат країни, якою вона буде наступні пів століття [4].

В той же час, у цей перехідний період, на наш погляд, необхідна концентрація зовнішньої допомоги на кількох пріоритетних державних програмах, та підтримки регіонів, що найбільш постраждали від війни. Разом з тим необхідним є стимулювання ділової, підприємницької активності малого і середнього бізнесу, зменшення податкового навантаження та адміністрування, тобто максимальна лібералізація економіки.

Отже, сьогодні йдеться не тільки про відстоювання нашого права на існування як сучасної української політичної нації, відновлення територіальної цілісності, а й про реалізацію моделі успішної держави з ефективною, функціональною, конкурентною і демократичною системою управління, яка може протистояти старим і новим викликам – корупційним, корпоративно обмеженим, популістсько-авторитарним – та діяти на засадах професіоналізму, результативності, відповідальності. Одним із головним супротивників цьому є інерція старої системи управління. Відносини між

гілками влади, парламентська реформа, правила фінансування політичних партій, боротьба з корупцією в державному секторі, механізми зовнішнього і внутрішнього (в т.ч. громадського) контролю, реформування корпоративного управління державним сектором економіки, децентралізація – все це повинно стати системним, комплексним підходом в реформуванні державного управління.

Література:

1. Бабкіна О. В. Особливості демократичної трансформації незалежної України. VIII Методологічні читання – Розвиток політичної науки в Україні: сучасні методологічні тренди та практичні виміри (пам'яті професора Валерія Миколайовича Денисенка) / за наук. ред. д. політ. н., Г. В. Шипунова; відп. за вип. А. М. Сабара, Г. В. Іленьків. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. С. 11–14.
2. Бурковський П. Який вигляд має майбутнє України й Європи після шістдесяти днів війни // Критика. Квітень 2022. URL: <https://www.krytyka.com/ua/articles/iakui-vyhliad-maie-maibutnie-ukrainy-i-evropy-pislia-shistdesiaty-dniv-viiny>
3. Зеленько Г. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. *Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 33–61.
4. Пекар В. Мрія про “фуражку”, або Український післявоєнний авторитаризм. 26 квітня 2022. URL: <https://site.ua/valerii.pekar/mriya-pro-furazku-abo-ukrayinskii-pislyavojennii-avtoritarizm-iy8zgo9>
5. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. Український інститут майбутнього. 22.04.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/ukrayina-2022-yak-ne-vtratytu-svij-shans-staty-sylnoyu-derzhavoyu/>
6. Шаповаленко М. В. Трансформація політичних режимів в умовах геополітичної турбулентності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Питання політології. 2019. Вип. 36. С. 8–12.

Н. М. Пархоменко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук,
професор член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
(м. Київ)

ПРАВОПОРЯДОК ЯК ЦІННІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

Як відомо, право – одне з надбань людської цивілізації, призначення якого полягає в можливості притаманними йому засобами гарантувати та забезпечити розвиток та відтворення людства, забезпечити баланс інтересів,